

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІМ. В.М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ

ПРАВОВА ДЕРЖАВА

ЩОРІЧНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ВИПУСК ОДИНАДЦЯТИЙ

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
"ЮРИДИЧНА КНИГА"
2000

ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ

ББК 67Я43
П68

*Затверджено до друку
Вченою радою Інституту держави
і права ім. В.М. Корецького НАН України*

Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип. 11. — К.: Вид. Дім «Юридична книга», 2000. - 628 с.

ISBN 966-7791-04-1

У даному Щорічнику розкриваються питання теорії та історії держави і права, проблеми державотворення, державного управління, адміністративного, цивільного, підприємницького, трудового, аграрного, кримінального та міжнародного права. Подані також матеріали про наукове життя Інституту, рецензії, статті молодих учених тощо.

Редакційна колегія:

Ю.С. Шемшученко (головний редактор), **В.П. Нагребельний** (заступник головного редактора), **В.Б. Авер'янов**, **В.Н. Денисов**,
О.М. Костенко, **І.О. Кресіна**, **В.В. Медведчук**, **О.М. Мироненко**, **В.Ф. Погорілко**, **В.І. Семічик**, **І.Б. Усенко**, **В.В. Цветков**, **Я.М. Шевченко**

Науковий редактор доктор політичних наук **І.О. Кресіна**

Редактор **О.М. Кузьміна**

Адреса редколегії:

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

01001. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4,

тел. 229-73-96, факс 228-54-74

ISBN 966-7791-04-1

© Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького
НАН України, 2000
© Автори статей, 2000

ВСТУП

Ю.С. ШЕМШУЧЕНКО,
академік НАН України

ЮРИДИЧНА НАУКА НА МЕЖІ СТОЛІТЬ

Юридична наука є системою знань про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті. Вона є складовою частиною суспільних наук. Головне призначення юридичної науки — бути науковим орієнтиром для практики державно-правового будівництва.

Упродовж майже 70 років ХХ ст. юридична наука функціонувала у контексті радянської юридичної науки. Вона обслуговувала інтереси

тогочасної командно-адміністративної системи. Водночас ця наука розвивалася і за своїми внутрішніми закономірностями. А тому те, що було створено українськими правознавцями талановито, зі знанням справи, не втратило свого значення і в сучасний період.

З проголошенням незалежності України настав якісно новий етап і у розвитку української юридичної науки. Зменшився ідеологічний тиск на неї, вона отримала можливості розвиватися як самостійна система.

Протягом останніх десяти років відбулася істотна як структурна, так і якісна перебудова у сфері юридичної науки. Нині вона є важливим засобом науково обґрунтованого, прогресивного розвитку Української держави і суспільства.

Наступне століття буде ще складнішим як у технологічній, так і в соціальній сферах. Це зумовлюватиме подальше підвищення ролі права в регулюванні відповідних суспільних відносин. Паралельно з цим має зростати і значення юридичної науки в обґрунтуванні шляхів державно-правового будівництва в Україні.

Сьогодні, звичайно, важко створити достовірну модель розвитку української юридичної науки на XXI ст. у цілому. З більшою чи меншою мірою ймовірності можна говорити про найближчу перспективу. З урахуванням цього можна виділити кілька найбільш загальних напрямів розвитку даної науки, що зумовлено суспільними потребами.

1. Обґрунтування наукових засад розбудови демократичної, правової держави, їх впливу на процеси економічного і соціального розвитку. Більш, ґрунтовних наукових підходів, зокрема, потребують парламентська, адміністративна і судова реформи. Актуальними є і будуть проблеми організації державної влади в Україні, ефективності функціонування державного апарату, контролю і нагляду за додержанням законності тощо.

2. Теоретичне обґрунтування шляхів побудови громадянського суспільства в Україні та забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Акцент тут має бути зроблений на гарантіях відповідних прав і свобод, виробленні механізмів їх надійного забезпечення як державою, так і суспільством.

3. Наукове обґрунтування системного розвитку законодавства України. Адже на сьогодні безсистемність, внутрішня суперечливість, колізійність і декларативність є основними хибамися цього законодавства і його недостатньої ефективності. Для поліпшення становища потрібно: удосконалити нормативну базу процесуальної діяльності органів, які приймають закони та підзаконні акти; забезпечити належний рівень професіоналізму законодавця; ширше практикувати прийняття законів у пакеті, основ і кодексів законодавства; забезпечити систематизацію чинного законодавства, зокрема, шляхом видання багатотомного Зводу законів України.

4. Теоретичне опрацювання засобів боротьби з корупцією і злочинністю. Нині ця боротьба ведеться переважно з уже скоєними злочинами і тому не дає очікуваних результатів. Центр уваги слід перенести на викорінення причин корупції і злочинності, їх запобігання і профілактику. Це має бути стратегічним завданням як теорії, так і практики.

5. Наукове обґрунтування міжнародної правосуб'єктності України та наслідків, які з цього випливають. Йдеться насамперед про організаційні механізми співробітництва України зі світовим співтовариством, проблеми імплементації норм міжнародного і європейського Права у національне законодавство, проблеми розвитку самого міжнародного права та ефективності його реалізації тощо.

До важливих наукових напрямів також належать проблеми: теорії, соціології і філософії права; конкретних галузей юридичної науки; історії держави і права України; прогностичної функції юридичної науки тощо.

Реалізація цих наукових напрямів і подальший розвиток української юридичної науки вирішальною мірою залежатимуть від наукових кадрів і організаційних форм наукової діяльності. У цій сфері нині є свої проблеми. Одна з них — кількісне забезпечення кадрами правознавчих наукових досліджень. Всього в Україні нині налічується близько тисячі докторів і кандидатів юридичних наук, з них лише трохи більше ста працюють у юридичних науково-дослідних установах.

Найбільшою з цих установ є Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Специфічне місце посідає Академія правових наук України, утворена відповідно до Указу Президента України від 23 липня 1993 р. у складі 25 дійсних членів і 45 членів-кореспондентів. На сьогодні вона більше нагадує західні моделі академій як товариств учених, ніж постійно діючу наукову установу країни. Академіки і члени-кореспонденти, як правило, мають постійне місце роботи за межами академії. Створені у межах академії два науково-дослідні інститути (приватного права і підприємництва та вивчення проблем злочинності) є невеликими за чисельністю і все ще перебувають на стадії становлення.

Минулого року було утворено ще одну науково-дослідну установу — Інститут нормотворчої діяльності при Кабінеті Міністрів України. Положення про цей інститут затверджене Урядом України 9 серпня 1999 р. До його основних завдань віднесено: розробку та обґрунтування стратегії державно-правової політики; здійснення наукових досліджень з питань нормотворчості та розробку відповідних науково-методичних рекомендацій, теоретичне обґрунтування проектів програм нормотворчих робіт органів виконавчої влади; здійснення моніторингу актів законодавства тощо. Цей інститут також ще фактично не розгорнув своєї наукової діяльності.

До цього слід додати, що в ряді правоохоронних органів останнім часом утворенні або планується утворити свої науково-дослідні структури. Цей рух набув характеру тенденції. Звичайно, нічого поганого немає у намаганні певних державних органів посилити наукові засади своєї діяльності. Більше того, це — позитивне явище. Але до всього слід підходити продумано, з урахуванням об'єктивних потреб у тій або іншій науково-дослідній інституції, матеріальних і, що надзвичайно важливо, — кадрових можливостей. Адже добре відомо, що нині вже існуючі юридичні науково-дослідні інституції не можуть заповнити вакансії науковців кандидатами, не кажучи вже про вакансії докторів юридичних наук. За цих умов поширеною стала практика «півставочників», коли одна й та ж особа працює (а точніше, рахується) у кількох наукових установах і навчальних закладах. Зрозуміло, що віддача від такої діяльності є мінімальною, а то й нульовою.

На нашу думку, замість створення нових державних наукових юридичних установ, треба було б більш ефективно використовувати вже існуючі. Йдеться про розвиток системи державних замовлень для таких установ. Питання це не нове, але впроваджується у життя вкрай повільно. Найважливіші замовлення при цьому нерідко даються не кваліфікованим правознавчим колективам, а аматорам. Удосконалення потребує і система підготовки наукових юридичних кадрів вищої кваліфікації, а також їх атестації. Нова хвиля реформування ВАКу переважно стосується подальшої бюрократизації захисту дисертацій, а не суті самої справи. У зв'язку з цим висловлюються дві точки зору, зокрема, пропонують взагалі ліквідувати ВАК як непотрібну інстанцію, тобто сприйняти західну модель атестації наукових кадрів, коли питання присудження наукових ступенів і звань вирішуються вченими радами престижних навчальних закладів.

Відповідно до другої точки зору пропонується розширити повноваження спеціалізованих вчених рад, ліквідувати надумані бюрократичні перепони, більше покладатися у справі атестації наукових кадрів на авторитетні наукові колективи і думку провідних вчених. Очевидно, що саме цей шлях є більш перспективним для наших умов. У цьому випадку за ВАКом слід було б залишити лише функції контролю за формуванням спеціалізованих вчених рад у наукових установах і вищих навчальних закладах, а також аналітичної роботи в галузі атестації наукових кадрів.

Цілком зрозуміло, що дійсна наука не має нічого спільного з псевдовченими. Але у боротьбі з цим злом не можна штучно стримувати залучення до науки відповідних фахівців.

Є проблеми і в діяльності експертної ради ВАКу з правових дисциплін. Вони стосуються її складу, порядку формування, прозорості діяльності тощо.

Наукова діяльність тісно пов'язана з видавничою. Адже без монографічної книги немає науки. Свого часу головним науковим видавництвом в Україні було видавництво «Наукова думка». Тепер за обсягом видань юридичної літератури воно істотно поступилося перед іншими видавництвами. З'явилися нові видавництва — «Ін Юре», «Юрінком», «Парламентське видавництво» та деякі інші. Завдяки цьому скоротився час проходження рукописів через видавництва, поліпшилося поліграфічне оформлення видань тощо.

Поряд з цим є і негативні моменти. Спостерігається, зокрема, погіршення якості редакційної підготовки книжок з юридичної тематики. Видавництва економлять на цій справі, а тому їхня друкована продукція нерідко виходить з численними смисловими і орфографічними помилками, логічними неузгодженостями тощо. Склалася навіть своєрідна мода у видавців: публікувати книги в авторській редакції, без

фахового редагування, мовляв, ми друкуємо все, що до нас надійшло. Але від книжки, виданої за принципом «хто платить, той і музику замовляє» буває небагато користі.

Такий підхід до права є вельми сумнівним. Певним кроком уперед у цій справі стало утворення наприкінці 1999 р. Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького НАН України спільно з юридичною фірмою «Юріс» Видавничого дому «Юридична книга». У його складі діє відповідне видавництво. Воно вигідно вирізняється з-поміж інших юридичних видавництв тим, що у своїй діяльності спирається на кваліфікований колектив науковців Інституту. Видавництво, крім того, укомплектоване досвідченими кадрами редакторів. Це дає змогу, з одного боку, забезпечити наукове рецензування, а з іншого — ретельне редагування рукописів, що надходять до видавництва. При цьому йдеться як про інститутські, так і неінститутські рукописи.

Без науки — немає майбутнього. Якщо не зважати на це, то можна довго блукати манівцями державно-правового будівництва. На порозі XXI ст. про це мають пам'ятати і держава, і всі, хто причетний до розвитку юридичної науки.

ВСТУПНА СТАТТЯ

Шемшученко Ю.С. Юридична наука на межі століть.....3

Розділ I. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ

ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Цветков В.В. Суперечливість сучасної класичної демократії.....8

Бобровник С.В. Теоретико-правові дослідження і перспективи їх розвитку.....18

Заєць А.П. Роль права в організації та функціонуванні держави (історія й сучасність).....27

Богинич О.Л. Форми здійснення державної влади в постсоціалістичних країнах.....41

Тарахонич Т.І. Актуальні проблеми теорії держави і права.....48

Власов Ю.Л. Теоретичні проблеми визначення сутності тлумачення в правовій науці.....54

Онищенко Н.М. Загальна характеристика правової системи як інтегруючої категорії юридичної науки...62

Пархоменко Н.М. Перспективи розвитку системи джерел права України.....76

Тимошенко В.І. Мета держави (з історії політичної і правової думки).....90

Солдатенко С.М. До питання про співвідношення права і закону в історії правової думки.....95

Розділ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

В УКРАЇНІ

Погорілко В.Ф. Конституційно-правовий статус Верховної Ради — парламенту України: проблеми теорії і практики.....103

Опришко В.Ф. Конституція України - основа системи національного законодавства.....118

Бабкін В.Д. Конституційні засади соціальної держави України.....126

Співак В.І. Підвищення правової культури учасників виборчого процесу, референдумів як один із заходів забезпечення конституційних прав громадян України вільно обирати і бути обраними до органів державної влади, місцевого самоврядування.....135

Гаєва Н.П. Проблеми правового забезпечення діяльності громадських організацій.....146

Лавриненко М.Ф. До питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина та парламентського контролю у зв'язку з четвертою річницею Конституції України.....155

Корпань О.В. Світовий досвід організації місцевого самоврядування.....160

Потебенько М.О. Прокурорський нагляд — невід'ємна складова утвердження правової держави.....176

Мурашин Г.О. Статусу суддів — європейські стандарти.....186

Шевченко В.П. Конституційні основи реформування військової о правосуддя в Україні.....196

Розділ 3. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА

АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Авер'янов В.Б. Формування і нормативне втілення нової доктрини адміністративної о права - закономірність українського правотворення.....201

Андрійко О.Ф. Розвиток законодавства про державний

контроль у сфері виконавчої влади в Україні.....	209
<i>Нагребельний Б.П.</i> Правові засади вдосконалення державного управління економічною сферою.....	217
<i>Полюхович В.І.</i> Особливості правового захисту прав платників податків при здійсненні адміністративного оскарження рішень органів державної податкової служби в Україні.....	227
<i>Якимчук М.К.</i> До питання про місце і роль прокуратури в системі державних органів України...	232
Розділ 4. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО, ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА	
<i>Шевченко Я.М.</i> Особливості формування цивільних правовідносин у період ринкових реформ та перспективи розвитку нового цивільного законодавства.....	239
<i>Єрмоменко В.В.</i> Деякі питання організаційно-правових форм залучення громадян до праці та форм реалізації громадянами права на працю.....	252
<i>Єрмоменко І.В.</i> Проблеми захисту прав і цивільно-правової відповідальності юридичних осіб.....	258
<i>Дріжчини С.В.</i> Удосконалення правового регулювання контракту як виду трудового договору.....	271
<i>Комаренко А.М.</i> До поняття трудових конфліктів.....	286
<i>Стадник М.П.</i> Конституційне право на страйк та його реалізація в Україні.....	292
<i>Хуторян Н.М.</i> Правове регулювання матеріальної відповідальності працедавця перед працівником у новому Кодексі України про працю.....	301
Розділ 5. АГРАРНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО	
<i>Семчик В.І.</i> Проблеми розвитку аграрного права в Україні.....	310
<i>Малишева Н.Р.</i> Гармонізація екологічного законодавства України з ЄС у загальному контексті розвитку договірного процесу Схід–Захід в Європі..	323
<i>Проценко Т.П.</i> Сучасний стан та правове забезпечення кооперації в Україні.....	348
<i>Семчик В.І., Поліводський О.А.</i> Посвідчення договорів відчуження нерухомості на біржі.....	355
<i>Кулинич П.Ф.</i> Порівняльна характеристика законодавств України і Молдови щодо реструктуризації сільськогосподарських підприємств.....	364
Розділ 6. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНОЛОГІЇ	
<i>Беца О.В.</i> Науковий погляд на реформування системи виконання кримінальних покарань в Україні.....	380
<i>Музика А.А.</i> Удосконалення кримінального законодавства в галузі боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів.....	390
<i>Гогусь О.В.</i> Юридична природа державного забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства як інституту кримінального процесу....	398
<i>Лановенко І.П., Мельник П.В.</i> Концепція профілактики злочинних порушень правил охорони праці в умовах ринкових відносин.....	406
<i>Навроцький В.О.</i> Поняття і види функцій кримінально-правової кваліфікації.....	418
Розділ 7. УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	
<i>Тарасюк Б.І.</i> Зовнішньополітична діяльність України та її правове забезпечення.....	427
<i>Денисов В.Н.</i> Завдання науки міжнародного права в умовах незалежної України.....	433
<i>Дмитрієв А.І.</i> Вестфальський мир 1648 р. і суверенітет Нідерландів та Швейцарії.....	444
<i>Гусейнов Л.Г.</i> Шкода як умова міжнародної відповідальності в межах механізму індивідуальних скарг.....	455
Розділ 8. ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО	
<i>Песков В.Г.</i> Правове становище дочірніх підприємств за законодавством іноземних країн.....	461
<i>Куян І.А.</i> Досвід систематизації екологічного законодавства Швеції.....	468
<i>Кресін О.В.</i> Кримське ханство: правовий вимір державності.....	477

<i>Кавун В.Ф.</i> Комітет з питань запобігання катуванням: співвідношення національного суверенітету і наднаціонального контролю.....	487
<i>Легуша С.М.</i> Стан та перспективи розвитку правової освіти в Україні.....	494
<i>Князевич Р.П.</i> Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії.....	503
<i>Самохвалов В.В.</i> Законність і справедливість в епоху античності та Середньовіччя.....	510
<i>Нгуєн Хиу Тхуат.</i> Міжнародно-правові особливості створення без'ядерної зони в Південно-Східній Азії.....	520
<i>Ліпкан В.А.</i> Тероризм і геополітика: гіпотетичний зв'язок.....	525
<i>Бигич О.Л.</i> Порівняльне правознавство: природа та функції.....	535
<i>Фатхутдінова О.В.</i> Юридична природа процесуально-правових відносин.....	545
<i>П'ятковська І.А.</i> Право та мораль як засоби регулювання суспільних відносин.....	552
<i>Карабченко І.В.</i> історичні аспекти цензурної політики царської Росії в Україні.....	560
Розділ 9. НАУКОВЕ ЖИТТЯ	
<i>Пархоменко Н.М.</i> Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України у 1999 р.....	575
<i>Дмитрієв А.І.</i> Вища школа права у 1999 р.....	588
<i>Бабкін В.Д.</i> Методологічний семінар.....	593
Розділ 10. РЕЦЕНЗІЇ	
<i>Скакун О.Ф.</i> Перша вітчизняна хрестоматія з історії політичних і правових вчень.....	596
<i>Сіренко В.Ф.</i> Український парламентаризм: минуле і сучасне.....	600
<i>Вівчарик М.М.</i> Юридичний потенціал України.....	605
<i>Підпригора О.А.</i> Цивільне і трудове право – важливі чинники розвитку економіки України.....	609
<i>Титова Н.І.</i> Аграрне право України.....	611
<i>Титова Н.І., Федорович В.І.</i> Кооперативне право....	613
СТОРІНКА ПАМ'ЯТІ	
<i>Олександр Якович Светлов</i>	619
<i>Євген Якович Кравець</i>	621